

L'udové súdnictvo na Slovensku v rokoch 1945—1947

Leonard Bianchi

Pod ľudovým súdnictvom v rokoch 1945—1947 máme na mysli osobitné súdy, ktoré po skončení druhej svetovej vojny trestali výčiny fašistických okupantov a ich domácich pomáhačov z dôb hitlerovskej okupácie.

Vnútroštátna zákonná úprava trestného stíhania týchto zločínov sa opierala okrem vlastnej vôle suverénnych štátov aj o medzinárodné dohody a deklarácie, ktoré ešte v priebehu druhej svetovej vojny vymedzili zásady, ako sa bude postupovať po skončení vojny proti týmto zločincom. Bola to najmä Jaltská dohoda veľmocí, ďalej moskovská deklarácia z roku 1943 a londýnska charta z 8. augusta 1945 o stíhaní a trestaní hlavných vojnových zločincov európskej osi. Vnútroštátnym politickým dokumentom, z ktorého vyplýval smer a rozsah stíhania fašistov a kolaborantov v Československu, bola IX. hlava Košického vládneho programu zo 4. apríla 1945.

Vzhľadom k tomu, že v čase vyhlásenia Košického vládneho programu všetku moc na Slovensku vykonávala ešte v zmysle nar. č. 1/1944 Zb. n. SNR Slovenská národná rada, poverenie pre vypracovanie slovenskej retribučnej normy dostala osobitná komisia pri Povereníctve SNR pre pravosúdie. Vypracovanie osobitného právneho predpisu pre územie Slovenska bolo odôvodnené tým, že 1. februára 1945 bol v Londýne vydaný dekrét prezidenta republiky o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov, ktorý nadväzoval na zákon na ochranu republiky z roku 1923 a pre slovenské pomery sa žiadalo vypracovať taký predpis o stíhaní, ktorý by bol zohľadnil špecifické podmienky dané tzv. slovenským štátom a jeho klérofašistickým režimom.

K odhlasovaniu nariadenia č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva došlo 15. mája 1945. Nariadenie nadobudlo účinnosť ihneď a malo platiť iba rok. Jeho platnosť však bola predĺžená a s dvomi novelizáciami platilo až do 31. decembra 1947 (nar. č. 57/1946 Zb. n. SNR). Spomínaný dekrét prezidenta republiky z 1. februára 1945 bol znovu publikovaný v Zbierke zákonov a nariadení pod č. 16/1945 Zb. s platnosťou len pre české krajiny a s účinnosťou od 9. júla 1945. Platil spočiatku tiež len rok, ale jeho účinnosť bola tiež predĺžená.

Pri príprave nariadenia č. 33/1945 Zb. n. SNR sa muselo vychádzať z požiadavky čo najširšieho postihnutia najmä zločinnosti ľudákov, príslušníkov slo-

venskej fašistickej politickej strany, ďalej nemeckých a maďarských fašistov a ich pomáhačov. Slovenská národná rada, ako trestný zákonodarec, stála pred osobitnou úlohou. Dovtedajšia zákonodarná technika sa pri trestných normách usilovala zväčša o stíhanie bližšie neoznačených neindividualizovaných jednotlivcov alebo skupín, a to za činy, ktoré sa mohli spáchať až v budúcnosti, a to postupne, sporadicky. Po skončenej vojne proti fašizmu však išlo o potrestanie známeho okruhu a veľkého počtu osôb naraz, v krátkom čase, za presne vymedzené fašistické zločiny na Slovensku z obdobia minulých siedmich rokov, teda so spätnou účinnosťou. Bol to teda podstatný rozdiel v rozsahu, v spôsobe a v účele trestnej represie oproti normálnemu a najmä dovtedajšiemu buržoáznemu trestnému zákonodarstvu, lebo triedny dosah retribúcie bol namierený hlavne proti klérofašistickým predstaviteľom buržoázie na Slovensku.

Retribučné nariadenie SNR z roku 1945 bolo už revolučným právom ľudovej demokracie, i keď nepoužívalo triedne zahrotené marxistické výrazové prostredky. Realizovalo požiadavku národnej a demokratickej revolúcie v zmysle Košického vládneho programu. Nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR prinášalo nový spôsob vymedzenia skutkových podstat trestných činov, zavádzalo súdy s rozhodujúcou účasťou ľudových prísediacich a zbavovalo sa buržoáznych prvkov trestného práva, napr. strohosti pri ukladaní trestov. Pokrokové prvky čerpalo zo sovietskeho trestného práva. Pravda, obsahovalo ešte mnohé znaky buržoázneho práva, buržoázneho chápania národnostných pojmov, čo bolo typické pre toto prechodné obdobie. Vyplývalo to z toho, že na štátnej moci, teda aj na tvorbe zákonov sa v tom čase zúčastňovali ešte predstavitelia tej časti buržoázie, ktorá bola za vojny zapojená do protifašistického boja. Zápisnica zo slávnostného zasadnutia Slovenskej národnej rady z 15. mája 1945 na viacerých miestach výslovne zdôrazňovala, že nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR bolo spoločným dielom komunistickej strany Slovenska a Demokratickej strany.

V krátkom čase dvoch mesiacov od oslobodenia nebolo ani možné prebudovať celý právny poriadok. Používal sa podporne (subsidiárne) napr. aj uhorský trestný poriadok, zákonný článok XXXIII/1896, ktorý bol nesporne buržoázneho charakteru. V ľudovom súdnictve predpokladal jeho používanie § 65 vykonávacieho nariadenia Sboru povereníkov č. 55/1945 Zb. n. SNR a článok XI § 30a novely č. 57/1956 Zb. n. SNR. Koncepcia uhorského trestného poriadku prekážala v ľudovom súdnictve nielen pre jej buržoázny charakter, ale aj preto, že nerátala s potrebou urýchleného konania proti veľkému počtu obžalovaných v krátkom čase a za mnohé trestné činy nahromadené a napáchané počas siedmich rokov neslobody. Pokrokoví sudcovia mali čiastočne poviazané ruky ustanoveniami buržoázneho trestného poriadku, tí menej pokrokoví mali v trestnom poriadku bohatú škálu zámienok, aby pomáhali fašistom, zradcom a kolaborantom.

Ak teda chceme zbežne charakterizovať citované retribučné nariadenie SNR,

musíme povedať, že okrem revolučných a pokrokových prvkov obsahovalo aj staré nánosy buržoázneho chápania trestnej represie. Najpodstatnejšie však bolo, že táto nová, vo svojej podstate revolučná norma, bola pri používaní zasadená do komplexu starých buržoázných predpisov trestného práva a trestného konania. Staré predpisy bolo preto potrebné používať v novom duchu tak, aby vyhovovali potrebám národnej a demokratickej revolúcie. V oblasti retribúcie to znamenalo podriaďiť celé vtedajšie trestné právo retribučnému nariadeniu SNR, a ako v závere uvidíme, výsledky ľudového súdnictva na Slovensku do r. 1948 ukazujú, že sa to v prevažnej miere na Slovensku aj podarilo.

V retribučnom nariadení SNR bolo potrebné vyporiadať sa aj s otázkou spätnej účinnosti. Trestanie už vykonanej činnosti podľa neskoršieho predpisu muselo totiž počítať s retroaktivitou (spätnou účinnosťou) normy. V teórii trestného práva sa síce zavrhovala spätná účinnosť zákonov, ale národná a demokratická revolúcia sa nemohla zastaviť pred teoretickou abstrakciou, ktorá nerátala so situáciou, aká sa vytvorí za druhej svetovej vojny a po nej. Konečne s týmto problémom sa vyrovnali aj mocnosti pri súdení hlavných vinníkov nemeckej fašistickej agresie pred Medzinárodným vojenským tribunálom v Norimberku. Revolučná norma — nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR — opierala sa o presvedčenie národa, že stíhaná činnosť sa priečila mravnému citu národa už v čase spáchania zločinov, a preto neváhala pre tento úzko špecializovaný prípad použiť retroaktivitu s vopred obmedzenou časovou účinnosťou. Ľud sám, cestou svojich tlačových rogánov a cestou masových prejavov nalieval na vydanie tejto normy a schválil ju prostredníctvom svojich zástupcov v Slovenskej národnej rade, ako aj priamou účasťou pri výkone ľudového súdnictva vo funkciách prísediacich ľudových súdov.

Ostatne, mnohé zločiny fašistov, obsiahnuté v retribučnom nariadení Slovenskej národnej rady, mohli sa stíhať aj podľa iných, vtedy platných zákonov, bez spätnej účinnosti nových predpisov. Slovenská národná rada však volila revolučnú cestu a pri retribúcii nenadväzovala na právne predpisy buržoáznej predmíchovskej republiky. Slovenská národná rada sa vedome nestavala na platformu právnej kontinuity s buržoáznou predmíchovskou republikou.

Opačné stanovisko zaujal dekrét prezidenta republiky vydaný v Londýne, republikovaný ako dekrét č. 16/1945 Zb. Použil formu dovolávania sa starších právnych predpisov a vychádzal pritom z teórie právnej kontinuity, stavajúc sa na stanovisko, že násilnou okupáciou československé zákony nezanikli. Takýmto spôsobom sa pre územie českých krajín dala retribúcia odôvodniť čiastočne bez problému spätnej účinnosti. Retribučný dekrét o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov sprísnil však mnohé tresty a vytvoril aj nové skutkové podstaty, čo už v žiadnom prípade nezapadalo do rámca sledovania princípu právnej kontinuity. Zo starších právnych predpisov odkazoval retribučný dekrét na zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Zb., na

ustanovenia rakúskeho a uhorského trestného zákona o vražde, násilí, o lúpeži, o obmedzení osobnej slobody a pod. Retribučný dekrét, ako formalistickejší, zaostal za retribučným nariadením SNR č. 33/1945 a vznikla čoskoro aj nutnosť, doplniť ho dekrétom prezidenta republiky č. 138/1945 Zb. o trestaní niektorých previnení proti národnej cti, lebo mnohé drobné previnenia sa úplne vymykali z možnosti potrestania podľa retribučného dekrétu. Pre pomery na Slovensku bol retribučný dekrét nevhodným už pre púhy fakt, že sa dovoľával zákona na ochranu republiky, ktorý bol v neblahej pamäti slovenského národa ešte z dôb pred druhou svetovou vojnou, keď sa využíval prevažne na perzekúciu revolučného robotníckeho hnutia na Slovensku.¹

O nariadení č. 33/1945 SNR zase možno naopak povedať, že bolo pri vymedzení skutkových podstát a pri stanovení trestov príliš rámcové. Dávalo veľa voľnosti súdom pri rozhodovaní o jednotlivých konkrétnych trestných činoch. Pri potrebe najširšieho podchytenia trestnej činnosti fašistov a kolaborantov bolo síce nepopierateľnou výhodou, že predpisy materiálneho práva, najmä vymedzenia skutkových podstát, boli dosť pružné. Z tohto hľadiska retribučné nariadenie SNR v rukách pokrokovu orientovaných sudcov plne vyhovel svojmu účelu a jeho presadenie na Slovensku, napriek spoluúčasti Demokratickej strany na moci, bolo úspechom pre ďalší vývoj ľudovodemokratického zriadenia. Prílišná rámcovosť ustanovení materiálneho práva v retribučnej norme však zavinielo nejednotnosť v praxi ľudových súdov. Retribučné nariadenie nedovoľovalo vyvodzovať pevnejšie kritériá pri posudzovaní trestnej činnosti, takže niektorí vinníci dostali aj neprimerane nízke tresty. V dôsledku neprípustnosti odvolania a opravných prostriedkov vôbec nedala sa prax zjednotiť ani v opravnom (odvolacom) konaní. Až neskôršie, po zmene (novelizácii) nariadenia č. 33/1945 Zb. n. SNR sa zaviedla aj ustanovizeň mimoriadneho opravného prostriedku (nar. č. 57/1946 Zb. n. SNR zo 14. mája 1946). O mimoriadnom opravnom prostriedku rozhodoval Národný súd v sedemčlennom senáte tak, že dvoch ľudových prísediach zo šiestich mali nahradiť dvaja členovia Najvyššieho súdu, menovaní Predsedníctvom SNR. Zloženie tohto revízneho senátu bolo teda nasledujúce: traja sudcovia a štyria ľudoví prísediaci. Mimoriadny opravný prostriedok mohol podať len Úrad obžaloby pri Národnom súde v prospech aj v neprospech odsúdeného, v taxatívne vypočítaných prípadoch aj sám odsúdený. Podanie mimoriadneho opravného prostriedku nemalo odkladný účinok na výkon trestu, ale okresný ľudový súd, ktorý vyniesol napadnutý rozsudok, mohol odložiť výkon trestu smrti práve tak, ako aj Národný súd, ktorý rozhodoval o mimoriadnom opravnom prostriedku.

V závere našej stručnej charakteristiky retribučného nariadenia SNR chceme však zdôrazniť, že aj keď o ňom hovoríme, ako o revolučnej norme, musíme

¹ Leonard Bianchi, *Súdna perzekúcia robotníckeho hnutia na Slovensku podľa zákona na ochranu republiky*. Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1955.

zdôrazniť, že aj potrestanie fašistov a kolaborantov sa u nás dialo vždy na princípe legality. Aj pri stíhaní nacistických zločincov a ich pomáhačov sme sa pridržiali hlboko zakorenených tradícií nášho ľudu pri výkone spravodlivosti. Ani úhlavní fašistickí nepriatelia nášho národa nemohli byť trestaní bez zákonného ustanovenia. Obžaloby sa museli opierať o ustanovenia retribučnej normy. Aj postup ľudových súdov bol presne normovaný. Jednotlivým senátom predsedali sudcovia z povolania, právnici a obžalovaní mali zabezpečené právo obhajoby pomocou nimi zvolených obhájcov. Prevalu pri rozhodovaní mali zástupcovia ľudu, ktorí tvorili vždy väčšinu v zložení senátov. Práve účasť ľudu na výkone spravodlivosti bola tým prvkom, ktorý najviac dodával ľudovým súdom charakter revolučnosti z hľadiska dovtedajších predpisov o procese a o organizácii súdnictva. Buržoázne súdnictvo nepoznalo pred II. svetovou vojnou súdy podobného zloženia, i keď priberalo k rozhodovaniu tzv. laický živel. Ani porotné súdy nezabezpečovali uplatnenie vôle porotcov popri trojčlennom sbore sudcov z povolania, ktorý predsedal porote. Aj výber porotcov sa usmerňoval protiludovo.² Až po Víťaznom februári r. 1948 sa podarilo presadiť do celého súdnictva také princípy ľudovosti, aké platili v retribučnom ľudovom súdnictve v rokoch 1945—1947. Bolo to v zákone č. 319/1948 o zľudovení súdnictva z decembra r. 1948, podľa ktorého vo všetkých inštanciách a na všetkých súdoch Československej republiky zasadli vedľa sudcov z povolania sudcovia z ľudu.

•

Než prikrôčime k vyhodnoteniu výsledkov ľudového súdnictva v rokoch 1945—1947 upozorníme ešte na niekoľko základných črt retribučného nariadenia, ktoré sa zdajú byť podstatnými z hľadiska pochopenia právnej koncepcie trestného stíhania výčinov fašistov a ich pomáhačov na Slovensku.

Prvých päť paragrafov retribučného nariadenia SNR obsahovalo celkom nový, revolučný spôsob vymedzenia skutkových podstat trestných činov. Názvy paragrafov 1—5 aj naznačovali ich obsah: fašistickí okupanti, domáci zradcovia, kolaboranti, zrada na povstaní a previnilci fašistického režimu. Najťažším trestom smrti sa stíhali zločiny podľa §§ 1, 2 a 4. Pod fašistickými okupantmi (§ 1) sa rozumeli cudzí štátni príslušníci, ako napr. velitelia nemeckých oddielov na Slovensku za Slovenského národného povstania, nemeckí vojnoví poradcovia ústredných úradov za tzv. slovenského štátu a pod. Domácimi zradcami (§ 2) boli československí štátni občania, ktorí sa svojou činnosťou pričínili o rozbitie ČSR alebo v značnej miere podporovali vojenské záujmy

² Leonard Bianchi, *Triedne zloženie porotcov a kmetov na Slovensku za predmníchovskej republiky*. Právnické štúdie, SAV II (1954), č. 4, 615—642.

nacistického Nemecka. Smrťou sa trestala aj zrada na Slovenskom národnom povstaní (§ 4), pričom nezáležalo na štátnej príslušnosti obžalovaného.

V zásade miernejšie potrestanie než §§ 1, 2 a 4 dovoľovali ustanovenia §§ 3 a 5 o kolaborantoch a fašistických previnilcoch. V prvom prípade platil trest do tridsať rokov, a len za priťažujúcich okolností trest smrti. Previnilcom fašistického režimu, pokiaľ konali trestné činy miestneho významu, mal sa uložiť trest zaradenia do pracovného útvaru, najdlhšie na čas do dvoch rokov a trest pozbavenia občianskych práv na čas 2—15 rokov, pravda, ak nespáchali trestnú činnosť podľa §§ 1—4 retribučného nariadenia. V prípade celkom malých previnení, mohol sa ľudový súd u previnilcov fašistického režimu uspokojiť aj s verejným pokarhaním.

Pri ktoromkoľvek trestnom čine (§§ 1—5) mohlo však nastať zmiernenie trestu a v mimoriadnych prípadoch aj oslobodenie alebo upustenie od potrestania, ak sa páchatel neskoršou činnosťou — teda po spáchaní zločinov — významne zaslúžil o protifašistický boj, najmä účasťou na Slovenskom národnom povstaní, alebo záchranou životov politicky, národne alebo rasove prenasledovaných. V takýchto prípadoch bolo možné uložiť vedľajšie tresty ako tresty hlavné a mohlo sa aj upustiť od potrestania (čl. 1 nar. č. 57/46 Zb. n. SNR). Pokiaľ ide o upustenie od potrestania, dostal sa tým do československého trestného práva podľa sovietskeho vzoru celkom nový prvok, ktorý sa stal trvalým inštitútom nášho socialistického trestného práva až novelizáciou (zmenou) trestného zákonníka roku 1956, keď predtým od roku 1950, platil pre mladistvých (§ 58 trestného zákona z roku 1950 — treba porovnať s § 6 retribučného nariadenia po novelizácii v znení vyhlášky č. 58/1946 Zb. n. SNR).

Vedľajšie tresty, ako strata občianskych práv, úplná alebo čiastočná konfiškácia majetku, mali sa povinne ukladať pri všetkých odsúdeniach, ale podobne ako v sovietskom práve, mohli sa uložiť aj namiesto hlavného trestu, ako forma zmiernenia trestu podľa § 6 retribučného nariadenia. Aj táto možnosť zámeny vedľajších trestov za hlavný trest bola revolučnou novotou v našom trestnom práve. Ako trvalý inštitút nášho trestného práva sa uplatnila v § 27 nového trestného zákona č. 140/1961, ktorý zrušil rozlišovanie hlavných a vedľajších trestov. Povinnosť vyslovenia straty občianskych práv odpadala v prípade verejného pokarhania a konfiškácia neprichádzala do úvahy pri odsúdení podľa § 5 cit. nariadenia (menšie previnenia). Pravda, pri zmierňovacích opatreniach veľmi záležalo na zložení súdu, lebo široké možnosti zmiernenia trestu, podobne ako pružné formulácie skutkových podstát trestných činov, boli spoľahlivým nástrojom len v rukách dôsledných a pokrokových sudcov.

Druhý diel retribučného nariadenia (§§ 9—32) obsahoval procesné a organizačné opatrenia. Boli tri druhy ľudových súdov: Národný súd v Bratislave, okresné ľudové súdy a miestne ľudové súdy. Pôsobnosť medzi jednotlivými ľudovými súdmi bola rozdelená tak, že okresným ľudovým súdom patrili zásadne všetky trestné činy fašistických zločincov a kolaborantov, pokiaľ o nich

nemal rozhodovať Národný súd. Okresné ľudové súdy boli v sídle každého okresného súdu. Miestne ľudové súdy, zriadené v obciach pri miestnych národných výboroch, rozhodovali o tzv. previnilcoch fašistického režimu, t. j. o fašistickej činnosti miestneho významu podľa § 5 cit. nar. Pôsobnosť Národného súdu bola určená taxatívnym výpočtom celého radu najzávažnejších fašistických zločinov. Pred Národný súd patrili všetky trestné činy podľa §§ 1—4 retribučného nariadenia, pokiaľ ich spáchali bývalý prezident tzv. slovenského štátu, členovia slovenských ľudáckych-klérofašistických vlád, poslanci snemu, členovia štátnej rady a hlavného veliteľstva fašistických polovojenských organizácií Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže, ako aj dôstojníci funkcionári, ďalej šéf propagandy, vyslanci a splnomocnení ministri po 14. marci 1939. Pred Národný súd patrili ďalej fašistickí vedúci nemeckej a maďarskej národnej skupiny (František Karmasin a Esterházy) a ich zástupcovia, vedúci funkcionári protirasovej činnosti, prednostovia Ústredne štátnej bezpečnosti, členovia revízneho senátu Najvyššieho súdu a verejný obžalobca tohto senátu. Konečne, Predsedníctvo Slovenskej národnej rady mohlo prikázať do pôsobnosti Národného súdu ďalšie osoby a skupiny osôb na základe osobitného rozhodnutia. Tak sa do pôsobnosti Národného súdu napríklad dostalo prejednanie trestných vecí proti všetkým bývalým veliteľom Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy, ktoré boli vycvičené v hitlerovskom Nemecku na spôsob zlopovestných oddielov SS.³

K celkovej charakteristike trestného konania pred ľudovými súdmi — aj pred Národným súdom — treba poznamenať, že konanie bolo podstatne zjednodušené a zrýchlené. Pre ľudové súdy sa vyznačili úplne samostatné nové zásady konania, odchylné od riadnych súdov. Najvýznamnejšou novotou prechodného revolučného charakteru bolo, že proti rozhodnutiam ľudových súdov sa až do mája 1946 nedovoľoval nijaký opravný prostriedok. Spolu so zavedením mimoriadneho opravného prostriedku sa v máji r. 1946 zaviedla aj možnosť konať proti neprítomným s primeraným použitím hlavy XXIII a XXIV uhorského trestného poriadku z r. 1896 (§§ 30a—30k nr. č. 57/1946 Zb. n. SNR).

Platnosť nariadení o ľudovom súdnictve skončila dňa 31. decembra 1947. Podľa nariadenia Slovenskej národnej rady č. 88/1947 prešlo súdenie okupantov, zradcov a kolaborantov dňom 1. januára 1948 na osobitné senáty krajských súdov, bez účasti ľudových prísediacich. V tom čase bolo na ľudových súdoch ešte 396 nevybavených vecí. Konať sa malo v budúcnosti podľa uhorského trestného poriadku, ale materiálnoprávne mali sa trestné činy fašistov, zradcov a kolaborantov posudzovať naďalej podľa retribučného nariadenia SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Zb. n. SNR.

³ Igor Daxner, *Ľudáctvo pred Národným súdom, 1945—1947*, Bratislava 1961, Vydavateľstvo SAV.

Po Vífaznom februári sa 25. marca 1948 po trojmesačnej prestávke zákonom č. 33/1948 Zb. plne obnovila účinnosť retribučného dekrétu prezidenta republiky č. 16/1945 a retribučného nariadenia č. 33/1945 Zb. n. SNR (v znení vyhl. č. 58/1946 Zb. n. SNR). Činnosť ľudových súdov s účasťou ľudových prisediačov sa v sídlach krajských súdov obnovila a trvala až do 31. decembra 1948, a to jednak za účelom prejednávania nevybavených vecí, jednak za účelom umožnenia revízie procesov, ktoré pod vplyvom spoluúčasti časti buržoázie na moci pred februárom 1948 boli vyriešené príliš mierne v porovnaní so závažnosťou trestnej činnosti niektorých delikventov.⁴ Umožňoval to najmä § 2 cit. zákona, ktorý vyslovil, že konanie pre činy podľa retribučných predpisov možno na návrh verejného žalobcu zaviesť alebo v ňom pokračovať aj bez podmienok formálnosti obnovy konania, i keď bolo pred nadobudnutím účinnosti tohto zákona, t. j. pred 2. aprílom 1948, právoplatne skončené. Týmto zákonným ustanovením bolo umožnené preskúmanie vadných rozhodnutí ľudových súdov a vynesenie správnych rozhodnutí, či už v prospech alebo v neprospech obvinených.

•

Aká však bola celková bilancia ľudového súdnictva v období od jeho vzniku do konca roku 1947? Následkom obžaloby sa pred Národný súd a okresné ľudové súdy dostalo úhrnom 20 550 osôb. Nezaratúvame sem teda činnosť miestnych ľudových súdov, ktoré fungovali pri miestnych národných výboroch. Z udaného počtu obžalovaných bolo odsúdených 8055 osôb, t. j. 39,20%, oslobodených alebo iným spôsobom spod obžaloby sprostých 12 495 osôb, t. j. 60,80%.⁵

Podľa národnostného zloženia bolo medzi odsúdenými 2295 Slovákov (28,49%), 4812 Maďarov (59,74%), 848 Nemcov (10,53%). Inej národnosti bolo odsúdených 100 osôb (1,24%).

Národnosť oslobodených bola v 2787 prípadoch slovenská (22,31%), v 9195 prípadoch maďarská (73,51%), v 382 prípadoch nemecká (3,06%) a v 131 prípadoch išlo o inú národnosť (1,12%).

Trest smrti bol vyslovený u 65 osôb, t. j. v 0,81% odsúdených, pričom poprava bola vykonaná v 29 prípadoch.

⁴ Radim N. Foustka, *Národní očista v letech 1945—1946*, Československý časopis historický III (1955), č. 4, 639.

⁵ Zpráva predsedu senátu Krajského súdu v Bratislave zo dňa 31. augusta 1948 pre Povereníctvo spravodlivosti.

Tresty na slobode podľa dĺžky odňatia slobody boli nasledujúce:

do 30 rokov	127 osôb — 1,58 %
do 20 rokov	202 osôb — 2,53 %
do 10 rokov	294 osôb — 3,65 %
do 5 rokov	593 osôb — 7,38 %
do 2 rokov	619 osôb — 7,62 %
do 1 roku	2950 osôb — 36,63 %

Verejné pokarhanie dostalo 2737 odsúdených (33,87 %).

Konfiškácia majetku ako hlavný trest bola vyslovená v 105 prípadoch (1,38 %). Strata občianskych práv postihla ako hlavný trest 306 odsúdených (3,82 %). V 57 prípadoch sa upustilo od potrestania (0,73 %).

Úhrnom bol uložený trest na slobode 14 063 rokov a 1 mesiac, čo znamená, že priemerný trest na slobode bol v rozsahu 2 rokov, 11 mesiacov a 8 dní. Priemer trestov uložených Národným súdom (vyňaté z úhrnného počtu vyššie uvedených odsúdení) presahoval o niečo sedem rokov. Percento oslobodených pred Národným súdom bolo zase oveľa nižšie, iba 12 %. Pravda, treba tu brať do úvahy, že pred Národným súdom sa podľa retribučného nariadenia SNR sústreďovali najťažšie a najzávažnejšie retribučné veci z územia celého Slovenska.

Pestrejšia bola bilancia prípadov, ktoré sa dostali k obžalobcom ľudových súdov. Z 34 071 vybavili 33 686, t. j. 98,27 %. Z toho obžalobou 14 545 prípadov. Nevybavených zostalo 385, t. j. 1,13 % vecí.

Ľudové sudy dostali úhrnom 28 244 prípadov, vybavili 27 848 (98,60 %), z toho rozsudkom 11 945. Nevybavených zostalo 396 vecí (1,40 %).

Ak pozrieme na pomerne krátke, asi dvaapólročné trvanie retribučného ľudového súdnictva na Slovensku od mája 1945 do konca roku 1947, ak pritom uvážime aj ťažkosti, s ktorými museli ľudové sudy zápasiť či už pre objektívne povojnové pomery, alebo pre vyostrené zákulisné politické boje vyvolávané buržoáznymi vplyvmi najmä v súdnictve, nemôžeme túto bilanciu považovať za neúspech nášho mladého ľudovodemokratického súdnictva. Bolo to celkom primerané zúčtovanie s klérofašistickou ľudáckou minulosťou a s predstaviteľmi nacistickej okupácie na Slovensku. Nesmieme zabúdať, že množstvo čelných zahraničných i domácich vinníkov utieklo do zahraničia a neboli vydaní nášmu štátu za účelom ich stíhania (počet slovenských ľudáckych činiteľov, ktorí ušli sa odhaduje na vyše 10 000 osôb). Netreba preto strácať zo zretela, že na Slovensku sa v prechodnom období upevňovania ľudovej demokracie od oslobodenia až po Víťazný február skutočne vyvinulo primerané úsilie v záujme odstránenia neblahých následkov nacistickej okupácie, ako aj následkov domáceho klérofašizmu. Najlepším dôkazom toho sú počty odsúdených a malé percento nevybavených vecí ku dňu 31. decembra 1947. Pravda, nepopierateľ-

ným faktom zostáva aj to, že spoluúčasť časti buržoázie na moci v prechodnom období umožnila v mnohých prípadoch neodôvodnené mierne posudzovanie jednotlivých prípadov, ktoré mohli byť spravodlivo potrestané až na základe obnovenia činnosti ľudových súdov po 25. marci 1948 podľa zákona č. 33/1948 Zb.

Das Volksgerichtswesen in der Slowakei in den Jahren 1945 — 1947

(Zusammenfassung.)

Unter dem Begriff Volksgerichtswesen verstehen wir besondere Strafgerichte, die unter Teilnahme von Laienrichtern aus dem Volke die Übergriffe der faschistischen Okkupanten und ihrer Helfer in der Zeit der Hitlerokkupation bestrafen.

In der Slowakei wurde diese Strafrepression laut Verordnung Nro. 33/1954 des Verordnungsblattes des Slowakischen Nationalrates (SNR) durchgeführt. Diese Verordnung realisierte die Anforderungen der nationalen und demokratischen Revolution im Sinne des am 4. April 1945 vereinbarten Regierungsprogrammes von Košice. Neben ausgesprochen revolutionären fortschrittlichen Elementen, enthielt die Verordnung des Slowakischen Nationalrates auch noch die alten Prinzipien des bürgerlichen Strafrechtes. Die ersten fünf Paragraphen enthielten im ganzen gesehen eine neue revolutionäre Art der Begrenzung des Tatbestandes der Straftaten, ihren Inhalt deuteten schon ihre Titel an: die faschistischen Okkupanten, die Verräter, die Kollaborateure, der Verrat am Aufstand und die Schuldigen des faschistischen Regimes. Die höchste Strafe war die Todesstrafe, bei jeder Straftat konnte aber eine mässigere Strafe appliziert werden. Freiheitsstrafen konnten bis zu einer Höhe von 30 Jahren auferlegt werden.

Von den 20 550 Angeklagten wurden 8 055 Personen verurteilt. Die Todesstrafe wurde in 65 Fällen auferlegt und an 29 Personen vollbracht. Langjährige Freiheitsstrafen von 5 bis 30 Jahren wurden in 623 Fällen auferlegt; die anderen Urteile überstiegen nicht die Freiheitsstrafen bis zu 5 Jahren.

In der verhältnismässig kurzen Zeit der Tätigkeit der Volksgerichte wurde also eine bedeutende Zahl von Fällen behandelt. Wenn wir dabei noch die Schwierigkeiten berücksichtigen, auf welche sie stiessen, in Hinsicht auf die objektiven Nachkriegsverhältnisse, oder auf den durch bürgerliche Einflüsse hervorgerufenen scharfen politischen Kampf, der sich besonders im Gerichtswesen auswirkte, können wir diese Bilanz keinesfalls als ein Versagen des Volksgerichtswesens bezeichnen. Wir dürfen auch nicht vergessen, dass eine grosse Reihe der Hauptschuldigen aus In- und Ausland aus der Slowakei geflohen war. Von den Volksgerichten nicht erledigt blieb nur 1,4 % aller Fälle.